

CIVIL ESÉLYEK HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN¹⁶

Murányi István

A Központi Statisztikai Hivatal honlapján olvasható összefoglaló (A 2003- ra vonatkozó nonprofit-adatgyűjtés legfontosabb megállapításai,) adatai szerint Magyarországon 2003-ban 53.022 nonprofit szervezet működött. A szféra jelentős gazdasági és társadalmi súlyát jelzi, hogy a civil szervezetek bevételeinek összege több, mint 731 milliárd forint, a főállású teljes munkaidős alkalmazottak száma 63.302 , míg az önkéntes segítők száma 399.910 fő volt. Az elmúlt években végzett empirikus kutatások alapján a civil szervezetek leginkább meghatározó problémáit az alábbi pontokba foglalhatjuk össze:

- A civil szervezetek énképe nem megfelelő, tevékenységük társadalmi megítélésében bizonytalanok. Ennek hátterében egyrészt a helyi közösségek helyett a hatalom elvárásainak való megfelelési kényszer, másrészt a hatékony marketing hiánya feltételezhető. (Harsányi et.al., 1998)
- A civil szervezetek működésének eredendő lényege a függetlenség, így az anyagi autonómia paradoxona az a tény, hogy meglehetősen kevés az önfenntartó szervezet, ezért a működési forrás elvárásainak való megfelelés magában rejti a kiszolgáltatottság lehetőségét. A „kényszerű kiszolgáltatottság” olyan legitimációs attitűdököt alakít ki a civil szervezetekben, amely a pénzügyi támogatást egyfelől az állami, önkormányzati feladatok elvégzésével, másfelől a közvetett demokrácia logikus érvényesülésével (képviselésével) magyarázza (Sebestyén, 2004). A helyi szinten működő civil szervezetek gyengesége a gazdasági (tőke, gazdasági függetlenség, piaci környezethez alkalmazkodás) és a személyi (főállású alkalmazottak, szakemberek) típusú hiányokra vezethető vissza, de befolyásoló lehet a negatív közvélemény (a nonprofit működés érdekében eltitkolt profit miatt) és a szervezetek rivalizálása (az azonos források megszerzésért) is (Zám, 1994).
- A civil szervezetek meghatározó önkormányzati kapcsolatainak egyik potenciális problémája a civil szervezet képviseleti legitimitása abban az esetben, ha nem a tagság, hanem más legitimációhoz is illeszkedő külső közösség képviseléről van szó. Ilyenkor fennáll az ún. transzcendens legitimitás (felsőbbrendű igazság, mint célorientált cselek vés) hangsúlyozásának veszélye. A másik probléma forrás a lokális és globális szempontok együttes érvényesítésének konfliktusa, míg a harmadik problémaként a politikai döntésekben való részvétel, illetve a politikai elkötelezettség – a hatékony közéleti érdekképviselő és politikai függetlenség kérdése – merülhet fel. Végül nem elhanyagolható a tevékenység felelősségének – a civil szervezetek kinek és hogyan tartoznak felelősséggel – problémája. (Sebestyén, 2004).
- A civil szervezetek eredményes munkájának elengedhetetlen feltétele a tevékenység szakterületének és a jogi, gazdasági feltételrendszernek az ismerete. Ezzel

■ ÉLMÉLETILEG

szemben a tényleges gyakorlat azt mutatja, hogy a szervezetek alakulása legtöbbször nem ezen jellemzők, hanem valamilyen (lokális, generációs, szociális, egészségügyi) azonos érdeklődéssel bíró egyének szerveződéséhez kapcsolódik. A nem kellő mértékű szakszerűség hiánya, azaz a laicitás gátja az egyenrangú partneri szerepnek, pótlása pedig külső szakemberrel történik, nyilván nem kívánt anyagi áldozatokkal és a laikus vezetőkkel szemben felmerülő potenciális konfliktusok lehetőségével. (Sebestyén, 2004)

- A civil szervezetek vezetőinek egyik szakmai problémája, hogy a nem megfelelő anyagi és intézményi feltételek mellett működő szervezeteknek nem alakult ki a szakmai-vezetői elitje. További probléma, hogy a többségében felsőfokú vezetők végzettségének profilja nem homogén, emellett hiányoznak, illetve sok esetben igény sincs a gazdasági és jogi ismeretekre (Csegény-Kákai, 2000).

I. A kutatás módszertani jellemzői

Az elmúlt tíz évben öröndetesen gyarapodó, a hazai civil szervezetekkel kapcsolatos társadalomtudományi kutatások eredményeinek még felületes áttekintésére sem vállalkozhatunk, csupán néhány könnyen elérhető forrásra utalunk. A Nonprofit Kutatócsoport Egyesület honlapja (www.nonprofitkutatas.hu) az egyik legteljesebb lehetőséget kínálja a hazai és nemzetközi kutatóhelyekről, kutatási eredményekről tájékozódni kívánó olvasónak, de emellett lehetőség van a magyar nyelvű nonprofit szakirodalmi bibliográfia, szolgáltató központok és szaklapok elérésére is. A további kutatási források közül kiemeljük még a nemrég indult Civil Szemle folyóiratot, amely a civil szféra, társadalmi együttműködések, nonprofit szervezetek bemutatása mellett kutatási eredmények közlését is tartalmazza (www.civilszemle.hu). A civil szervezetek empirikus vizsgálata nyilván sokféle diszciplína, megközelítés és problémakijelölés alapján történhet. A Civil esélyek Hajdú-Bihar megyében kutatás tervezése során olyan átfogó szociológiai felmérést terveztünk, amely három intézményi szintre koncentrált:

- Civil szervezetek – erőforrások, infrastruktúra, programok, feladatok, fejlesztési tervek.
- Önkormányzatok – civil stratégia, együttműködés civil szervezetekkel, kapcsolattartás.
- Közösségi terek – civil együttműködés, infrastruktúra, programok, fejlesztési tervek, infrastruktúra.

A kutatás koncepciójának meghatározó eleme, hogy – az elmúlt évtizedben végzett, viszonylag sok nonprofit kutatás ellenére – meglehetősen kevés ismeretünk van a civil szervezetek és a települési önkormányzatok közötti – elsősorban a helyi hagyományoktól, személyes kapcsolatokról, konfliktuskezeléstől és ideológiai-politikai preferenciáktól függő – kapcsolatokról. (Csegény-Kákai, 2000) Az empirikus adatfel-

ELMÉLETILEG ■

vétel két különböző, de tematikailag egymásra épülő módszerrel történt. 2005. október 1. és december 17. között lezajlott kérdőíves és magnós interjúkat a Debreceni Egyetem szociológia szakos hallgatói külön megbízás alapján végeztek. A kérdőíves és az interjúkon alapuló kutatások eredményeit nem elkülönítve tárgyaljuk, mivel a két vizsgálat tematikus át fedése lehetővé tette az együttes tárgyalást. A könnyebb interpretálás érdekében, a kérdőíves vizsgálat feldolgozása során többször alkalmaztuk a változók értékeinek 100 fokozatú skálára történő transzformálását. A transzformált változó értéke akkor lenne száz, illetve akkor lenne nulla, ha minden válaszoló egyaránt az eredeti változó maximális, illetve a minimális értékét adta volna. Amennyiben átlagokat hasonlítottunk össze, akkor – az ANOVA eljárás alapján – csak a statisztikailag releváns, azaz szignifikáns eltéréseket vettük figyelembe. A keresztábrás megoszlásoknál a chí-négyzet próbát alkalmaztuk. A kérdőíves vizsgálat három almintájának (civil szervezetek, önkormányzatok, közösségi intézmények) kialakítása a megye területi megoszlása alapján történt, a rendelkezésre álló KSH és más – elsősorban a Hajdú-Bihar Megyei Civil Szolgáltató Központ Civilizáció Plusz kiadványa (Papp et al.) – adatbázisok felhasználásával. A kérdőíves adatfelvétel során arra törekedtünk, hogy – a területi megoszlás mellett – a minta minél jobban tükrözze a megye civil szervezeteinek tevékenységi, valamint működési forma szerinti megoszlását. Ennek ellenére nyilván egyetlen szempont alapján sem tekinthető reprezentatívnak a vizsgálat mintája, de a „jól képviseli a megye 2.500 civil szervezetét” kijelentés talán helytálló.

A kérdőíves kutatás során Hajdú-Bihar megyében 160 civil szervezet, 36 önkormányzat és 67 közösségi intézmény képviselőjével készült interjú. A kérdezettek kiválasztása során arra törekedtünk, hogy a vizsgált civil szervezet, közösségi intézmény és önkormányzat kompetens vezetőjével, vagy munkatársával készüljön interjú. A 45 feldolgozott magnós interjúból 17 civil szervezet, 16 valamilyen közösségi intézmény, míg 12 interjút önkormányzati vezetővel / munkatárssal készült. (A két kutatásban szereplő intézmények és a válaszadók adatait a tanulmány függelékében közöljük.) A kérdőíves kutatás mintájába került civil szervezetek közül minden ötödik (21 százalék) a megyeszékhelyen működik, a többi – gyakorlatilag azonos arányban – a megye városaiban (40 százalék) és községeiben (39 százalék). A vizsgált közösségi intézmények 46 százaléka községekben, 42 százaléka a megye városaiban, míg 12 százaléka Debrecenben található. Az önkormányzat almintában a községek aránya a legmagasabb (69 százalék), melyet a városok (25 százalék) és a megyeszékhely (6 százalék) követ.

A 2003-as évre jellemző országos helyzet szerint a működő nonprofit szervezetek 40 százaléka alapítvány, 60 százaléka társas szervezet (KSH). A megyei kérdőíves vizsgálatunkban a civil szervezetek fele (50 százalék) egyesület, egy harmada (33 százalék) valamilyen alapítvány. Az egyéb jogi kategóriába sorolt szervezetek (17 százalék) között előforduló szervezeti formák (kör, klub, érdekszervezet) aránya nem számottevő.

■ ÉLMÉLETILEG

A városokban 2000-ben végzett országos kutatás adatai szerint a településtípusok szerint lényegesen eltér a civil szervezetek szerveződési formája: a fővárosban a (köz) alapítványok, a községekben a társas nonprofit szervezetek aránya a meghatározó, míg a megyeszékhelyeken és egyéb városokban nincs lényeges eltérés a két típus megoszlása között (Csegény-Kákai, 2000). Megyei kutatásunkban a településtípusok alapján képzett csoportok között nincs szignifikáns eltérés, de a megyeszékhelyen (36 százalék) és a városokban (39 százalék) magasabb az alapítványok aránya, mint a községekben (28 százalék).

A megyei minta tevékenységek szerinti megoszlása nagyjából követi a KSH 2003-ban regisztrált országos adatait: az országban regisztrált 53.022 szervezet 40 százaléka (21.216 szervezet) alapítványi formában, 60 százaléka (31.806 szervezet) társas nonprofit szervezetként működött. Az alapítványok 60 százaléka három tevékenységi területhez köthető: oktatás (32 százalék), szociális ellátás (15 százalék), kultúra (14 százalék). A társas nonprofit szervezetek körében legnagyobb arányban a szabadidős (25 százalék) és a sportegyesületek (19 százalék), valamint a szakmai érdekképviselőket találhatók. Az országos helyzet további jellemzője, hogy 2003-ban a közhasznú státust szerzett szervezetek aránya már 47 százalék, míg a kiemelkedően közhasznúvá nyilvánított szervezeteké 8 százalék.

A már hivatkozott 2000-ben készült vizsgálat eredményei szerint a városokban leggyakrabban jelölt tevékenység az oktatási feladatok ellátása – a minta 27 százaléka választotta főtevékenységnek, 46 százaléka fontos szerepet betöltő területnek –, majd a szociális, egészségügyi terület (18, illetve 25 százalék) és a kulturális feladatok (11, illetve 23 százalék) következtek. Az oktatási főtevékenységet megjelölő civil szervezeteknél az alapítványok, míg a sport profilú szervezeteknél az egyesületi forma volt a domináns (Harsányi et.al., 1998).

Kutatásunk alapján a megyei civil szervezetek tevékenységi kör alapján történő csoportosítása azt mutatja, hogy a mintába került szervezeteket leginkább a kulturális (20 százalék), a sport-szabadidő (13 százalék), az érdekképviselői (11 százalék) valamint az oktatási (9 százalék) tevékenységek jellemzik.

II. A civil szervezetek

II.1. A célkitűzések

A civil szervezetek célkitűzésére vonatkozó kérdésre adott válaszok – legfeljebb három választ kódoltunk – alapján a szervezetekre leginkább a szociális, kulturális és oktatási célok elérése a jellemző, de az érdekvédelem említése is számottevő. A magnós interjúk egyértelműen alátámasztották, hogy helyes volt több válaszlehetőséget adni a kérdőívben, mivel a szervezetnek nincs kiemelt célkitűzése, több feladat egyforma fontosságú, az interjú alanyok nem tudták rangsorolni feladatokat.

ELMÉLETILEG ■

A kérdőíves interjúk során a kérdezett szervezetek képviselőinek több célkitűzés megnevezésére volt lehetőségük, így a válaszok bevonásával elvégzett klaszteranalízis segítségével a célkitűzések kapcsolódását is tudjuk jellemezni.

A kulturális-profil csoportba sorolt civil szervezetek legtöbbször (63 százalék) kulturális célokat neveztek meg, de az érdekvédelem (51 százalék) és a gazdaság (25 százalék) említése is jelentős volt¹⁶. Az oktatás-profil csoport minden szervezete említette az oktatási célkitűzést, de gyakori volt a szociális (48 százalék) és a kulturális (31 százalék) kategória is. A szociális-profil csoport szervezeteire elsősorban a szociális célok (78 százalék) megnevezése a domináns, emellett még a szabadidő (31 százalék) és az egészségügy (18 százalék) célok említése gyakran előfordult¹⁸. A három célkitűzés-csoport településtípus szerinti szignifikánsan eltérő megoszlása ($p < 0.05$) azt mutatja, hogy a városok és a községek közötti eltérés a domináns: a kulturális-profilal jellemezhető civil szervezetek a községekben lényegesen nagyobb az arányuk (52 százalék), mint a megyeszékhelyen (24 százalék), vagy a városokban (28 százalék).

II.2. A tevékenységek

A civil szervezetek tevékenysége leginkább kulturális-szabadidős programokra irányul. A rendszeresen végzett programok között még az információ közléssel (oktatás-információ-média) kapcsolatos programok említése volt gyakori. A programok rendszerességét tekintve, az információ közlés típusú programok 67 százaléka hetente legalább egy alkalommal, a szociális-egészségügyi programok fele (50 százalék) hetente több alkalommal fordul elő.

A rendszeresen végzett programok említési gyakorisága több esetben is szignifikánsan ($p < 0.05$) eltér a civil szervezetek működési helye, valamint a cél-profil csoportok között.

- Az információs (oktatás-média) programok említése a szociális-profilú szervezeteknél többször fordult elő (45 százalék), mint a másik két csoportban (kulturális-profil: 20 százalék, oktatási-profil: 35 százalék).
- A rendszeres információs (oktatás-média) programokat szignifikánsan gyakrabban említették Debrecenben (58 százalék), mint a városokban (27 százalék) vagy a községekben (25 százalék).
- A szociális-egészségügyi programok szintén Debrecenben (36 százalék) említették gyakrabban, mint a városokban vagy a községekben (14-14 százalék).
- A közhasznú feladatokra irányuló programok megnevezése a kulturális-profil csoportban lényegesen többször fordult elő (22 százalék), mint a szociális-profil (10 százalék) vagy az oktatási-profil csoportban (4 százalék).

A közhasznú feladatok említése a településcsoportok szerint is szignifikánsan eltér: a községekben működő civil szervezetek körében jóval gyakoribb (22 százalék), mint a városokban (8 százalék) vagy a megyeszékhelyen (2 százalék). A magnós interjúk

■ ÉLMÉLETILEG

során megnevezett programok többségét heti rendszeresség jellemzi, de gyakoriak az évente előforduló rendezvények is.

A civil szervezetek 17 százaléka nem válaszolt arra a kérdésre, hogy milyen rendezvényeket, illetve programokat terveznek a következő 2-3 évben. A válaszhiányok mögött meghúzódó változatlanág preferálása a strukturálatlan interjúkban is egyértelmű volt: A kérdőíves kutatás válaszainak megoszlása alapján, a civil szervezetek közeljövőre vetített tervei leginkább a kulturális-szabadidős programok, legkevésbé az ünnepek szervezésére vonatkoznak.

A tervezett programok, illetve rendezvények közül a szakmai programok (képzések, konferenciák) és a tájékoztató-felvilágosító programok szignifikánsan ($p < 0.001$) eltérnek a civil szervezetek település alapján történő besorolása szerint elkülönült csoportok között. A debreceni civil szervezetek 46 százaléka szakmai programot (konferencia, képzés), 64 százaléka tájékoztató-felvilágosító programot tervez a következő 2-3 évben. A városokban működő szervezeteknél 14-16, míg a községekben található civil szervezeteknél csak 11-14 százalék a megfelelő arány.

II.3. A kapcsolatok

A vizsgált civil szervezeteknek egytizede (10 százalék) egyetlen olyan szervezetet sem nevezett meg, amellyel rendszeres kapcsolatot tartana. A kapcsolatot megnevező civil szervezetek leginkább helyi szervezetekkel (84 százalék) tartanak fenn rendszeres kapcsolatot, az országos (31 százalék) vagy a megyei (21 százalék) szervezetek említése jóval ritkábban fordult elő, míg a regionális vagy a nemzetközi kapcsolat csak néhány szervezetet jellemez. A helyi szervezeteket megnevezők 57 százalékára, az országos szervezeteket megnevezők 51 százalékára, míg a megyei szervezetek megnevezők 61 százalékára jellemző, hogy a kapcsolattartás heti több alkalommal fordul elő.

A kérdőíves kutatás során vizsgált civil szervezetek rendszeres szervezeti kapcsolatait elsősorban a civil szervezetek jelentik, mivel a kapcsolatként megnevezett szervezetek 45 százaléka hasonló profillal, 58 százaléka más profillal jellemezhető civil szervezet. Még az önkormányzati szervezetek említési aránya jelentős (39 százalék), de más közigazgatási, oktatási szervezetek súlya lényegesen kisebb.

A rendszeres kapcsolatként említett szervezetek aránya a következő esetekben tér el a vizsgált település és profil csoportokban:

- Az eltérő profillal jellemezhető civil szervezetek megnevezése a megyeszékhelyen (70 százalék) és a községekben (67 százalék) szignifikánsan ($p < 0.05$) többször fordult elő, mint a városokban (44 százalék).
- Az önkormányzati szervezetek, mint rendszeres kapcsolatok leginkább a községekben működő civil szervezetekre jellemző (51 százalék) – a megye székhelyen (33 százalék) és a városokban (30 százalék) lényegesen kevesebben neveztek meg ($p < 0.05$).

ELMÉLETILEG ■■■

- Az oktatási intézmény, mint rendszeres kapcsolat megnevezése a szociális-profil csoportban 29 százalék, míg az oktatási-profil csoportban 17, a kulturális-profil csoportban 9 százalék ($p < 0.05$)

II.4. A problémák

A civil szervezetek csupán 12 százaléka nem válaszolt a jelenlegi működés nehézségeire vonatkozó kérdésünkre. A problémák döntő többsége anyagi jellegű, míg közel azonos arányban a működés infrastrukturális és kommunikációs problémáira vonatkoztak. Feltehetően a megye sajátosságaival és a községekben működő civil szervezetek hátrányosabb helyzetével magyarázhatjuk, hogy az eredményeinkkel ellentétben a városi civil szervezetek országos vizsgálata során nem az anyagi gondok, hanem a megfelelő munkatársak hiánya és a társadalom civil szervezetekről való tájékozatlansága volt a legnagyobb működési probléma. Az anyagi jellegű problémák másodlagos szerepét jelzi az is, hogy a városi civil szervezetek többsége (70 százalék) elutasította az állami és önkormányzati forrásoktól való függőség feltételezését. (Harsányi et.al., 1998)

A civil szervezetek vizsgált csoportjai közötti szignifikáns ($p < 0.05$) eltérések azt mutatják, hogy az anyagi problémákat lényegesen többször említették a kulturális-profil csoportban (85 százalék), mint az oktatási (64 százalék) vagy a szociális-profil csoportban (59 százalék). Az anyagi problémák megnevezése a szervezetek működési helye alapján is szignifikánsan eltér: a községekben működő civil szervezetek 83 százaléka, a városok 66 százaléka, míg a megyeszékhely civil szervezeteinek „csak” 55 százaléka említette a jelenlegi működés finansziális problémáját. Az eddigi trendektől eltérően, a működési feltételek hiányát a megyeszékhely civil szervezetei szignifikánsan többen említették (55 százalék), mint a községekben (29 százalék), vagy a városokban (16 százalék).

II.5. Az infrastruktúra

A mintába került civil szervezetek több mint egynegyede (27 százalék) rendelkezik irodaként használt ingatlannal, átlagosan 70 m^2 alapterülettel. A nem irodaként használt ingatlanról a szervezetek 13 százaléka számolt be, átlagosan 170 m^2 alapterülettel. A szervezetek 44 százaléka rendelkezik – átlagosan 6 darab – asztali számítógéppel, a hordozható gépek (laptop, notebook) előfordulása csupán a szervezetek 6 százalékát jellemzi (átlagosan 2 darab). Minden harmadik (34 százalék) szervezet rendelkezik Internet kapcsolattal, hasonlóan a fénymásoló és a fax eszközök arányához.

Mindenképpen meglepő, hogy a civil szervezetek településcsoport és célkitűzés-profil alapján képzett csoportjai között csupán egyetlen esetben tapasztaltunk statisztikailag is releváns ($p < 0.001$) eltérést: a megyeszékhelyen működő civil szerve-

■ ELMÉLETILEG

zetek 73 százalékában van asztali PC, míg a városokban csak 38, a községekben 37 százalék a megfelelő arány. Az interjúkban olvasható, az ingatlan és infrastrukturális ellátottságra vonatkozó kérdésre adott válaszok azt támasztják alá, hogy a civil szervezetek az ingatlanokat vagy bérlik, vagy térítésmentesen használják:

II.6. A támogatás

A civil szervezeteknek csupán 58 százaléka nevezett meg olyan szervezetet, amelytől rendszeres támogatásban részesül. A szervezetek 38 százaléka egy, 16 százaléka kettő, míg 4 százaléka három olyan szervezetet említett, amely rendszeres támogatási forrás a szervezetnek. A civil szervezetek működési helye (településtípus) szerinti csoportok között nincs szignifikáns eltérés, viszont a célok alapján képzett csoportok között szignifikánsan eltér a rendszeres támogatást biztosító szervezetek számának megnevezése: — a kulturális-profil csoportba tartozó civil szervezetek 32 százaléka, a szociális-profil csoport 39 százaléka, míg az oktatási-profil csoport több mint fele (58 százalék) nem nevezett meg egyetlen támogató szervezetet sem.

A kulturális-profil csoport 41 százaléka 1 szervezetet, 24 százaléka 2 szervezetet, 3 százaléka 3 szervezetet nevezett meg. (A másik két csoport jellemzői: oktatási-profil csoport 25 százaléka 1 szervezetet, 17 százaléka 2 szervezetet, a szociális-profil csoport 47 százaléka 1 szervezetet, 6 százaléka 2 szervezetet, 8 százaléka 3 szervezetet nevezett meg ($p < 0.05$). A támogató szervezetek majdnem fele (47 százalék) helyi szervezet, egy ötöde (22 százalék) országos szervezet. A támogatások mértéke lényegesen eltér a területi hatáskör alapján történt csoportok között: a megyei szervezetek támogatása kiemelkedik, míg a helyi szervezetek támogatásának átlaga csupán 92 ezer forint.

A civil szervezeteket rendszeres támogató szervezetek között az önkormányzati szervezetek aránya a legmagasabb, a lakossági/vállalkozói és az oktatási intézmények aránya a legalacsonyabb. A támogatás mértéke a hasonló profilú civil szervezet esetén a legmagasabb, de a közigazgatási szervezeteknél is jelentős, szemben a lakossági vagy az önkormányzati támogatás átlagával.

II.7. A gazdálkodás

A KSH 2003-as évre vonatkozó felmérése szerint a nonprofit szektor bevétele meghaladja a 731 milliárd forintot, ami – viszonyítva a 2000. évi 495 milliárd forinthez képest – közel 48 százalékos emelkedést jelent. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az 500 ezer forintnál kisebb bevételű szervezetek aránya nagyon magas: 45 százalék. A 2000. évhez viszonyítva jelentősen emelkedett az állami támogatásokból származó források aránya, 28 százalékról, 42 százalékra. További jellemzője a szektornak, hogy a magántámogatások aránya 16 százalékról 13 százalékra esett vissza, a

ELMÉLETILEG ■

saját források aránya is 10 százalékponttal csökkent. A közhasznú társaságok és közalapítványok több mint a felét kapták a közel 310 milliárdos állami hozzájárulásból. A minél több lehetséges forrás „biztonságát” a kilencvenes években a szociális ellátás területén működő szervezetek körében végzett interjúk kutatás eredménye is alátámasztotta, mivel azok a szervezetek voltak sikeresek, amelyek a saját tőke mellett egyéb, egyidejűleg több pénzforrásra is tudtak támaszkodni. A hatékony munka másik jellemzőjének a magasan képzett, a szociális munka területét jól ismerő vezető bizonyult, míg a sikeres működés további kritériuma, az állami és civil szereplőkkel kötött megállapodás, valamint a külföldi források bevonása volt. (Széman, 1996) A kérdőíves vizsgálatunk eredményei szerint az infláció növekedésével párhuzamosan, a megyei civil szervezetek összbevételei 2002-től 2004-ig folyamatosan csökkentek. A három évre vonatkozó bevételek belső megoszlása változatlan: a pályázatok minden évben lényegesen nagyobb részt képviselnek a bevételekből, mint az állami/önkormányzati támogatások, vagy a még ennél is kisebb átlaggal jellemezhető szponzori támogatások.

A 2004. évi összes bevételhez hasonlóan, a korábbi években is a megyeszékhelyen működő civil szervezetek összes bevétele lényegesen nagyobb, mint a megye más településein – azonban a 2002. évtől eltekintve, a községekben nagyobb a bevétel átlaga, mint a városokban. Ugyanakkor mindhárom településtípusra igaz, hogy az összes bevétel folyamatosan csökkent.

Ezzel szemben a célkitűzés-csoportokra számolt összes bevétel átlagok más képet mutatnak: 2002. évhez viszonyítva, 2004-ben mindegyik csoportot bevétel növekedés jellemzi. A három év mindegyikére igaz, hogy a kulturális-profil csoportba tartozó civil szervezetek rendelkeznek a legtöbb, míg a szociális-profil csoport a legkevesebb bevétellel.

A strukturálatlan interjúk alapján a vizsgált civil szervezeteket egyik csoportjának jellemzője, hogy van saját bevételük, de minden esetben a pályázati források és az önkormányzati támogatás alkotja a működési költségek domináns részét. Valamilyen szponzor említése csak elvétve fordult elő, akkor is nem jelentős forrásként.

II.8. A szolgáltatás

A vizsgált civil szervezetek csupán 17 százaléka nem tervez szolgáltatást a következő években. A valamilyen szolgáltatást tervezők között az oktatás és tanácsadás említése a leggyakoribb, a közfeladatokhoz kapcsolódó szolgáltatások említése a legritkább.

A további elemzések azt mutatják, hogy a civil szervezetek tervei csak az egészség-életmód területekre vonatkozó szolgáltatások tekintetében térnek el szignifikánsan ($p < 0.05$), mivel az ilyen típusú szolgáltatásokat Debrecenben szignifikánsan több (36 százalék) civil szervezet nevezte meg, mint a községekben (13 százalék), vagy a városokban (11 százalék). Az interjúk során a szolgáltatásokra vonatkozó kérdésre válaszolva, legtöbben a jelenlegi szolgáltatásról számoltak be, csupán néhány

■ ELMÉLETILEG

olyan szervezet volt, amelyik nem egyfajta szinten tartásról, hanem tevékenység bővítésről is beszámolt.

II.9. A beruházás

Az elkövetkező években a vizsgált civil szervezetek 82 százaléka tervez valamilyen beruházást. A szervezetek közel egyharmada (31 százalék) ingatlan vásárlását, illetve felújítását tervezi, míg minden negyedik (25 százalék) szervezet irodai eszközök beszerzését reméli.

Érdekes módon a megyeszékhelyen szignifikánsan ($p < 0,05$) kevesebb (9 százalék) civil szervezet tervez beruházást, mint a községekben (11 százalék), vagy különösen a városokban (30 százalék). A különböző tervezett beruházások közül a géppark vásárlás/felújítás szignifikánsan ($p < 0,05$) eltér a civil szervezetek székhelye és profilja alapján képzett csoportok között: az ilyen típusú beruházás gondolata a kulturális-profil csoportra (17 százalék) és a községekben működő civil szervezetekre (18 százalék) jellemző leginkább, míg az oktatási-profil csoportra (10 százalék) vagy a szociális-profil csoportra (0 százalék), illetve a városokban (5 százalék) valamint a megyeszékhelyen (3 százalék) található szervezetekre a legkevésbé. Az irodai eszközök tervezett beszerzése is szignifikánsan eltér, mivel az oktatás-profil csoport 39 százalékos említési arányával szemben, a másik két csoportban csak 18-18 százalék a beruházást tervezők aránya ($p < 0,05$). Az interjúk egyik részében – bár van valamilyen beruházásra elgondolás és elhatározás – de nem rendelkeznek anyagi forrással, illetve nem bíznak a pályázati lehetőségekben.

II. 10. A szervezeti változás

A civil szervezetek jelentős része (41 százalék) nem tervez szervezeti változást a közeljövőben. A változást tervezők körében – a belső szerkezeti átalakításhoz viszonyítva – többségben vannak a taglétszám bővítést megnevezők. A szervezeti változás nem tervező civil szervezetek megfelelőnek tartják a jelenlegi szervezeti struktúrát: már korábban bővítettek vagy csak a jelenlegi munkatársak aktivitását szeretnék növelni.

III. Az önkormányzatok

III.1. A kapcsolatok

A civil szervezetekkel kapcsolatos kutatások jelentős részét alkotják az önkormányzati kapcsolatok leírására és elemzésére vonatkozó vizsgálatok. Az eredmények szerint a kapcsolatok többsége egyrészt személyfüggő, másrészt esetleges, hiányoznak a tényleges partnerség kialakulásának intézményes formái és fórumai. (Csegény-Kákai, 2000)

ELMÉLETILEG ■

Az ellentmondásos viszony nagyrészt visszavezethető a források hiányára, az állami közfeladatok, áthárításában megnyilvánuló folyamatokra. A viszonyban kialakuló állami szerepek (szabályozó, ellenőrző és felügyelő szerep; támogatói, finanszírozó szerep; tulajdonosi-alapító szerep; szerződő fél szerepe) inkonzisztens zavarokkal jellemezhető. (Bullain-Simon, 1997)

A kilencvenes évek második felében (1995 és 1997 között) önkormányzati vezető szociális szakemberek (72 fő) és többségükben szintén vezető, nonprofit szervezetek munkatársaival (51 fő) készült interjúk és önkitöltős kérdőívek alapján készült kutatás eredménye azt mutatta, hogy az önkormányzati vezetők többsége fontosnak tartotta a nonprofit szervezetekkel való együttműködést a szociális problémák kezelése érdekében. Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyára az ellentmondásos, de szoros egymásrautaltság a jellemző. Az egyenrangú viszony természetes gátja, hogy a nonprofit szervezetek költségvetésének nagy részét az önkormányzatok fedezik. Az együttműködés indoklása során a válaszok egyik típusa a nonprofit szervezetektől kapható információk hasznosságára és fontosságára vonatkozott, míg a másik típus az alulfinanszírozott és túlterhelt önkormányzati intézményhálózat hiánypótlására vonatkozott. A harmadik választípus az együttműködésben a nonprofit szervezetek hatékonyságát elősegítő versenyhelyzetre utalásokat tartalmazta. A nonprofit vezetők válaszainak egyik csoportja az állami feladatvállalás leépülésére, a másik az állami gazdálkodás bürokratikus és pazarló jellegére utal a szektorok közötti együttműködés indoklásánál. A harmadik típus a nonprofit szféra kreativitását, innovatív jellegét, míg a negyedik az önkormányzat és az ügyfelek közötti közvetítői szerepet hangsúlyozza, s külön típusként jelentkezett az önkéntes munka lehetőségének kiemelése. Az együttműködés problémái közül az önkormányzati vezetők elsősorban a nonprofit szervezetek amatőrizmusát, a korrupció lehetőségét valamint a koncepció nélküli, ad hoc döntéseket említették. A nonprofit szervezetek probléma megjelölései között a pénztelenség és az ebből fakadó következmények, az önkormányzati döntések személyfüggő jellege, a hivatali bürokrácia, valamint az autonómiájukat szűkítő önkormányzati működésmód szerepel. (Lévai, 1997)

Az 1995-ben végzett adatfelvétel eredményei szerint az önkormányzatok leginkább alapítványokkal voltak szerződéses kapcsolatban (22 százalék), míg minden tízedik önkormányzatra volt jellemző az egyesületekkel (11 százalék), karitatív (9 százalék), érdekvédelmi (10 százalék), illetve vállalkozói (12 százalék) formában működő szervezetekkel kötött szerződés. Az egyesületek egynegyedével (23 százalék), míg a karitatív szervezetek, alapítványok egyötödével (19-20 százalék) kötöttek együttműködési megállapodást. Az önkormányzatok több, mint kétharmadának (69 százalék) saját alapítványa, felének (51 százalék) saját alapítású egyesülete volt. Az önkormányzatok fele (51 százalék) teljes mértékben, egyötöde (22 százalék) részben szeretne volna bővíteni a civil szervezetekkel fenn álló kapcsolatait, elsősorban a szociális ellátás területén. (Széman, 1997) A kilencvenes évek második felében végzett kutatás során vizsgált civil szervezetek túlnyomó többségét (84 százalék) jellemezte valamilyen, többnyire alkalmi önkormányzati kapcsolat. Nem meglepő, hogy a szo-

■ ÉLMÉLETILEG

rosabb kapcsolat inkább az önkormányzati alapítású szervezeteknél, a távlati és sokrétű civil önkormányzati viszony a megyeszékhelyeken volt megfigyelhető. A vizsgálat mintájának (99 város) közel egyharmadában volt – leginkább a megyeszékhelyeken – civil fórum. A civil szervezetek túlnyomó többsége (70 százalék) jónak minősítette az önkormányzattal fennálló kapcsolatát.

A civil szervezetek aktív részvétele a helyi döntések előkészítésében elsősorban a nagyobb városokban (25 ezer főnél népesebb településeken) jellemző. Ebből a szempontból fontos a civil referens szerepe, mivel ahol van ilyen önkormányzati munkatárs, ott a civil szervezetek minden közgyűlésre kapnak meghívást. Az önkormányzati testületekben való civil képviselők jelenléte elsősorban a kisvárosokra jellemző – jelezve a helyi civil szervezetek befolyását. A civil szervezetek munkatársai leginkább felkért szakértőként, ad-hoc bizottságok résztvevőiként, állandó meghívottként vesznek részt a döntések előkészítésében. (Szabó, 1998)

A városi önkormányzatok túlnyomó többségében működik civil referens. A civil szervezetek egyharmada vesz részt valamilyen formában a helyi önkormányzatok munkájában. A városi önkormányzatok 39 százaléka nem rendelkezik a civil szervezetek közgyűlési jelenlétéről, meghívásáról, ugyanakkor hasonló (40 százalék) azoknak az önkormányzatoknak az aránya, ahol a civil szervezetektől javaslatokat kérnek a közgyűlés munkarendjének kialakításához. Az önkormányzatok leginkább (44 százalék) csak abban az esetben hívnak meg közgyűlésre civil szervezetet, ha az érintett valamelyik napirendben. A települések lélekszámának csökkenésével növekszik a civil szervezetek meghívásának gyakorisága. Az önkormányzatoknál a civil szervezetekkel általában többen tartják a kapcsolatot, leggyakrabban a polgármester (57 százalék), majd a szakbi zottságok (43 százalék), a tanácsnokok (16 százalék), irodák, osztályok (12 százaléka) és az alpolgármesterek (8 százalék). A közfeladatokat ellátó civil szervezetek megítélése kapcsán az önkormányzatok a hatékonyságot említették legtöbbször, mint előnyt. Ezt követi a személyi kiadások csökkentése, majd a valós igényeknek megfelelés. Az eddigieknél ritkábban, de még jelentős mértékben (10 százalék feletti arányban) említett előnyként még a társadalmi aktivitás növekedése és az önkormányzatok által nem elérhető források bevonásának lehetősége fordult elő. A hátrányként legtöbbször az ellenőrizhetőség problémáját nevezték meg. Emellett a nem mindig jogszerű tevékenység és az önkormányzat kizárólagos döntés-hozói szerepének csorbulása szerepelt gyakran a válaszok között. (Szabó, 1998)

III.2. A civil stratégia

A vizsgált önkormányzatok túlnyomó többsége (76 százalék) nem rendelkezik civil szervezetekre vonatkozó stratégiával, viszont a civil stratégiát kidolgozó önkormányzatok többségében az elképzeléseket írásban is rögzítették. A civil stratégia hiánya nem jelenti azt, hogy az önkormányzatok számára ismeretlen lenne a civil szervezetek világa, mivel az ország önkormányzatainak – így a Hajdú-Bihar megyei önkor-

ELMÉLETILEG ■

mányzatok is – túlnyomó többsége (kilencetizede) tagja valamilyen – leginkább települési szövetség, Területi Önkormányzati Szövetség, valamilyen egyesület – szervezetnek. (Szabó, 1998)

A civil stratégiákra közel azonos mértékben jellemző a szervezetek fejlesztése, a különböző típusú (technikai, információs) segítség és az együttműködés kiépítése, illetve fenntartása.

A helyi közigazgatási vezetőkkel készített interjúk közül csupán a megyeszékhely önkormányzatának képviselője számolt be olyan konkrét írásos stratégiáról, amely részletesen rögzíti az együttműködés kereteit, a kötelezettségeket és feladatokat: A települések civil szervezeteivel való kapcsolattartás és foglalkozás leginkább a polgármesteri hivatalok valamelyik testületi tagjának részfeladata (42 százalék). Minden ötödik (19 százalék) településen van civil referens, míg a települések egynegyedénél (25 százalék) nincs olyan konkrét – akár a polgármesteri hivatalhoz kapcsolódó, akár nem alkalmazott – személy, aki az önkormányzat és a helyi civil szervezetekkel foglalkozna. (A városok 33 százalékában, a községeknek 8 százalékában van civil referens. A megyeszékhelyen csak a civil referens foglalkozik a helyi civil szervezetekkel, míg a községek 56 százalékában, a városok 11 százalékában testületi tag feladata a civil szervezetekkel való foglalkozás. A nem hivatali alkalmazottak aránya a városokban 22, a községekben 11 százalék).

Az interjúk során az önkormányzati vezetők több esetben bizonytalanok voltak az önkormányzati civil felelős megnevezésében. Ennek oka, hogy felelős a konkrét ügyekhez, feladatokhoz tartozik – meghatározott munka és feladatkör nélkül.

III.3. A rendezvények és programok

Az önkormányzatok csupán 14 százaléka nem nevezett meg olyan programot vagy rendezvényt, amely lebonyolításában számítanak a helyi civil szervezetek közreműködésére. A megnevezett programok többsége vagy konkrét kulturális rendezvényhez (36 százalék) vagy kulturális vonatkozású, rendszeres közösségi eseményhez (falunap/városnap, gyermeknap/majális; nemzeti ünnep) kapcsolódik. A szabadidő/sport és szórakozás típusú rendezvények és programok említése jóval kisebb arányú (31 százalék), míg a kifejezetten oktatás-információ közlés típusú programok aránya elhanyagolható (4 százalék).

III.4. A szolgáltatások

Az önkormányzatok egynegyede (25 százalék) nem nevezett meg semmilyen szolgáltatást, amibe bevonnák a helyi civil szervezeteket. A helyi civil szervezetekre leginkább kulturális és szabadidős rendezvények szervezésénél (27 százalékos említési arány) vagy valamilyen közhasznú tevékenységeknél (24 százalék) számítanak az ön-

■ ELMÉLETILEG

kormányzatok. A szociális és/vagy kisebbségi érdekképviselő, valamint az oktatási szolgáltatás megnevezése jelentősen kisebb arányban fordult elő (21 százalék).

III.5. A civilek támogatása

A civil szervezetek finanszírozására az önkormányzatok átlagosan kiadásaik 6 ezrelékét fordították. (Csegény–Kákai, 2000) A kilencvenes évek végén az önkormányzatoktól kapott, egy civil szervezetre jutó átlagos támogatás mértéke 625 ezer forint, ami jelentősen magasabb, mint a kutatásunkban mért 435 ezer forintos megyei átlag. A vizsgálat azt is igazolta, hogy amennyiben van az önkormányzattal szerződésben álló, támogatott közhasznú szervezet, akkor ez valószínűsíti a többi civil szervezet támogatását is. Nem meglepő, hogy az önkormányzatok azokat a civil szervezeteket részesítik leginkább támogatásban, amelyek alapításában közreműködtek. A vizsgált önkormányzatok – elsősorban a nagyobb városokban – kétötöd részére jellemző, hogy közfeladat ellátására vonatkozó szerződése van valamely nonprofit szervezettel. Az önkormányzatok több mint háromötödét jellemző nem anyagi támogatás elsősorban ingyenes helyiség használatot, kedvezményes ingatlanbérletet, postaköltséget, irodai eszközök (fax-telefon, számítógép) vagy jármű használatát, illetve könyvelésben való segítséget jelenti. A természetbeni támogatás inkább a nagyobb településeken jellemző, míg a kisebb településeken a civil szervezet képviselője gyakran az önkormányzat dolgozója, így nem merül fel az iroda iránti igény (Szabó, 1998). Az 1995-ben végzett reprezentatív országos vizsgálat eredménye szerint az önkormányzatok által leginkább támogatott területek sorrendje a következő volt: kultúra- művészet-sport (72 százalék), szociális ellátás (55 százalék), oktatás (41 százalék), egészségügy (39 százalék), településfejlesztés (27 százalék), munkahelyteremtés (25 százalék), környezetvédelem (24 százalék). A támogatás mértéke és a civil szervezetek feladatvállalása közötti eltérést leginkább a szociális ellátás területén érzékelik az önkormányzatok. (Széman, 1997)

A Hajdú-Bihar megyei kutatásunkban az önkormányzatok túlnyomó többsége (83 százalék) nyújt valamilyen rendszeres támogatást a civil szervezeteknek. A támogatást megnevező több mint fele (64 százalék) pénzt nevezett meg támogatási formaként, de a válaszok egyötödében (22 százalék) helyiség biztosítása szerepelt, míg a működési költség biztosítása az önkormányzatok 13 százalékánál fordult elő.

A civil szervezetek programjainak támogatása kisebb arányban jellemző, az önkormányzatok háromnegyede (75 százalék) segíti a civil szervezetek programjait valamilyen konkrét támogatással. A leggyakrabban említett segítségi mód vagy pénz biztosítása (35 százalék) vagy helyiség (27 százalék) biztosítása, de több esetben a működési költségek vállalása (18 százalék) is előfordul.

A kérdőíves kutatás eredményéhez hasonlóan, az interjúk szintén azt igazolták, hogy az önkormányzatok leginkább konkrét összeggel és/vagy helyiség biztosításával támogatják a helyi civil szervezeteket

III.6. A beruházások

Az önkormányzatoknak csak igen csekély hányada (11 százalék) tervez közös beruházást valamelyik civil szervezettel. A döntően szociális vagy intézményfejlesztésre vonatkozó beruházásban résztvevő civil szervezetek mindegyike az adott önkormányzat településéhez kapcsolódik, többségükben szociális-érdekvédelmi vagy kulturális profillal jellemezhető. Az interjúk alapján, a civil szervezetekkel együtt tervezett önkormányzati beruházási tervek kizárólag ingatlanok felújítására és/vagy vásárlására vonatkoznak.

III.7. A pályázatok

Az önkormányzatok kétharmada (76 százalék) nem tervez közös pályázatot civil szervezettel. Az ilyen gondolattal foglalkozók túlnyomó többsége (77 százalék) helyi civil partnerben gondolkodik, döntően kulturális, közhasznú vagy oktatási profilú szervezettel együttműködve. A tervezett pályázatok első sorban szociális beruházásokra, illetve intézményfejlesztésre vonatkoznak. Az önkormányzatok egyharmada átlagosan két alkalommal pályázott valamelyik civil szervezettel. Leginkább a megyei jogú és a nagyobb városok önkormányzataira jellemző – egyúttal a civil referens szerepét is jelző – közös pályázatok leggyakoribb témái a következők: kulturális (52 százalék), ifjúság politika (20 százalék), közhasznú foglalkoztatás (20 százalék), szociális terület (16 százalék), környezetvédelem (14 százalék). (Szabó, 1998)

Az önkormányzatok képviselőivel készített interjúk arra utalnak, hogy van szándék közös pályázatra, de a konkrét megvalósulás az előre nem tervezhető pályázati kiírások függvénye.

IV. A közösségi terek

IV.1. A tevékenységek

A kérdőíves vizsgálat során a közösségi intézmények képviselőinek is több tevékenység megnevezésére volt lehetőségük, melyek között leggyakrabban a művelődésre (61 százalék) és az oktatásra-nevelésre (46 százalék) vonatkozó válaszok fordultak elő, de – a művelődési profilhoz több esetben kapcsolódó – számottevő a rendezvényszervezés válaszok aránya is (25 százalék). A közösségi intézmények tevékenység szerint történő csoportosítása azt mutatja, hogy a mintába került intézmények több mint fele (57 százalék) kulturális területen működik, 27 százaléka oktatási-tudományos tevékenységet végez.

A közösségi intézmények túlnyomó többségét (82 százalék) rendszeres együttműködés jellemzi valamelyik – gyakorlatilag csak helyben működő – civil szervezettel.

■ ELMÉLETILEG

Az együttműködések többsége nem csak egy, hanem több szervezettel van, zömében nem írásban rögzített, ugyanakkor jellemző módon nem egy, hanem több szervezettel. A rendszeres együttműködés elsősorban a civil szervezetek működési feltételeinek biztosítására, illetve kulturális és szabadidős programok közös lebonyolítására vonatkozik. Az interjúk azt igazolják, hogy az írásos szerződések hiánya nem jelenti a civil kapcsolatok fontosságának lebecsülését. A kapcsolatok olyannyira alapvető feltételei az eredményes munkának, hogy a közművelődési és a civil szervezetek szétválasztásának nincs is értelme. Az írásban rögzített együttműködés nem is igazán fontos, anélkül is folyamatos a kapcsolattartás.

A kérdőíves felvétel eredményeihez hasonlóan, abban az esetben ha a közösségi intézménynek van írásban rögzített együttműködése, akkor azt több helyi civil szervezettel kötötték.

IV.2. A támogatások

A közösségi intézmények leginkább Internet kapcsolat, fénymásolási és fax lehetőségek biztosításával (58–70 százalék) segítik a civil szervezetek munkáját, de az asztali számítógép használatának említése is jelentős arányban fordult elő (66 százalék). A hangtechnika és szakmai kiadványok szintén gyakran (58-58 százalék) szerepeltek a válaszokban, míg a viszonylag drága technika (hordozható számítógép, projektor, fénytechnika) meg nevezése csak ritkán volt olvasható.

IV.3. A beruházások

A közösségi intézmények túlnyomó többsége (81 százalék) nem tervez olyan beruházást, amelyben valamilyen civil partner is részt venne. A túlnyomórészt helyi civil szervezetekkel tervezett beruházások jelentős része intézményfejlesztésre vonatkozik.

A kérdőíves kutatási eredményekhez hasonlóan, a közösségi intézmények képviselőinek túlnyomó többsége nem tervez közös beruházást. Az interjúk során beruházásokat akadályozó indokok között a saját forrás hiánya, a tulajdon jogból eredő leltározási problémák, az önkormányzattól vagy más tulajdonostól való függés említése fordult elő.

IV.4. A pályázatok

A közösségi intézmények közel kétharmada (61 százalék) nem tervez közös pályázatot civil szervezettel. A leginkább eszközök beszerzésére vonatkozó pályázatokra a megnevezett civil szervezetek között gyakorlatilag csak helyi szervezetek vannak.

ELMÉLETILEG ■

A közös pályázatokat tekintve, a közösségi intézményeket három csoportba sorolhatjuk az interjúk alapján. Az első csoport jellemzője, hogy korábban sem volt, de a jövőben sem terveznek közös pályázatot civil szervezetekkel. A második csoportba sorolt közösségi intézmények korábban nem pályáztak, de a jövőben nem zárják ki a civilekkel közös pályázatot. Az együttműködést fontosnak tartják, de a pályázati kiírások nem megfelelőek, mivel vagy csak az intézményt, vagy csak a civil szervezetet preferálják. További gond, hogy a működési jellegű támogatásra vonatkozó, civileknek kiírt pályázatok nem megfelelőek a közösségi intézményeknek. A harmadik csoportba sorolható közösségi intézmények korábban is pályáztak és a jövőben is terveznek.

Irodalom

- Bullain Nilda–Simon Ildikó (1997): Nonprofit szervezetek állami finanszírozásának ismérvei a gyakorlata Magyarországon In: Balogh E.–Bullain N.–Simon I. (szerk.): *Egymás jobb megértése felé: Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon*. Budapest: A civil társadalom fejlődéséért Alapítvány.
- Csegény Péter–Kákai László [szerk.] (2000): *Köztes helyzet? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában*. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal.
- Harsányi László–Mészáros Geyza–Nárai Erzsébet–Sebes István (2000): Városi nonprofit szervezetek és az önkormányzatok. In: Csegény P.–Kákai L. (szerk.) *Köztes helyzet? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában*. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya.
- Lévai Katalin (1997): Az önkormányzatok és a nonprofit szektor közötti együttműködésről. In: Balogh–Bullain–Simon.
- Murányi István (2005): Civil szervezetek, közösségi terek és önkormányzatok Hajdú-Bihar megyében. In: Murányi I.–Szerepi A. (szerk.): *Civil esélyek Hajdú-Bihar megyében*. Debrecen: Hajdúsági Hallgatói Önkormányzatok Kulturális Egyesülete, 107–264.
- Papp Anita–Hamvas László–Tóth Gabriella–Úveges Tamás [szerk.] (2004): *Civilizáció Plusz. A Hajdú-Bihar megyei civil szervezetek adatbankja*. Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Civil Szolgáltató Központ.
- Sebestyén István (2004): Civil dilemmák, civil kételyek a civil szervezetek (köz)életében. *Civil szemle*, 1. szám.
- Szabó István (2000): A települési önkormányzatok és a civil szervezetek kapcsolat rendszere. In: Csegény–Kákai.
- Széman Zsuzsa (1996): A mélyinterjú tapasztalatai. *Esély*, 4. szám.
- Széman Zsuzsa (1997) Az önkormányzatok és a civil szféra kapcsolata 1993–1995 között. In: Balogh–Bullain–Simon.
- Zám Mária (1994) A helyi közösség és a nonprofit szektor Magyarországon. *Szociális munka*, 2. szám.

■ ELMÉLETILEG

Jegyzetek

- 1 Lásd például: Kuti Éva NCA tárgyában készített legújabb elemzéseit (nca.hu)
- 2 Lásd például: Himáné Tarsó Tünde: A Nemzeti Civil Alapprogram gyakorlati tapasztalatai, különös tekintettel a Közép-Dunántúltra. (A dolgozat alapján a Veszprém megyei Civil Házban dolgozó szerző a Nyilvánosságért és a Civil Társadalomért Alapítvány felkérésére összefoglalót és a régióban lefolytatandó vizsgálat tematikájának meghatározására témajavaslatot is készített.)
- 3 Például: Majki Népfőiskolai Társaság Egyesület
- 4 A kutatás-fejlesztésben részt vettek: Brunczel Balázs, Barta Anikó, Bese Ferenc, Czinkota Katalin, Csörgő Zoltán, Visegrádi Ildikó, Varga Csaba, V. Csorba Éva, Ugrin Emese.
- 5 Ezt Abán 2004-ben könyv alakban minden család megkapta.
- 6 Az Európai Bizottság értelmezése szerint a megcélzott civil társadalom alatt a szakszervezetek és a munkaadók szervezetei (az ún. „szociális partnerek”), a nem kormányzati szervezetek, a szakmai, a karitatív és a bázisszervezetek, az állampolgárokat a helyi életbe bekapcsoló szervezetek, illetve, specifikus hozzájárulással, az egyházak és a vallási közösségek értendők. A EU Gazdasági és Szociális Bizottság értelmezése szerint: a civil társadalom olyan társadalmi szféra, amely relatíve független az államtól és amely nem merül ki a piac szabályaiban. A civil társadalom olyan elvekre támaszkodik, mint az autonómia, a pluralizmus, a szubszidiaritás, a szolidaritás és a felelősség. Ez egy olyan kommunikációs szféra, amelyen belül fejlődhet a polgárok szenszibilizálása, amely demokratikus részvételhez vezethet. Kommunikálni és szolidárisan cselekedni csak individumok csoportjában lehet. „Vagyis a civil társadalom szervezetei alkotják magát a civil társadalmat, amely tehát mindazon szervezeti struktúráknak az összessége, melyeknek tagjai vitán és konszenzuson alapuló demokratikus eljárás révén a közérdeket szolgálják, ugyanakkor a mediátor szerepét töltik be az állami/közhatalmi szervek és az állampolgárok között.” (Sipos Katalin: *Európai Unió – Civil társadalom – Nem-kormányzati szervezetek*. www.civil.info.hu)
- 7 Lásd még Andy Furlong – Barbara Stalder – Andrea Azzopardi: *Sebezhető ifjúság*. Belvedere, Szeged, 2003
- 8 Mobilitás, kutatásvezető: Bauer Béla (2000, 2004)
- 9 2005-ben a Dél-Alföldi Regionális Kollégium elnökének is ifjúsági szervezeti képviselőt választottak, Kecskemétről. Továbbá a Nemzetközi Kollégiumba delegált dél-alföldi tag is ifjúsági szervezet vezetője Szegeden.
- 10 A fejezet szövegének első része a Dél-alföldi ifjúsági helyzetelemzés 2005-ben publikált átdolgozott változata.
- 11 Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 40. § (1) pontja kimondja: „A települési önkormányzat a 39. §-ban meghatározott gyermekjóléti szolgáltatás szervezését, irányítását és összehangolását gyermekjóléti szolgálat működtetésével vagy családsegítő szolgálat keretében, illetve a külön jogszabályban meghatározott képzési előírásoknak megfelelő személy foglalkoztatásával biztosítja (a továbbiakban együtt: gyermekjóléti szolgálat).”
- 12 A DKMT ERISZ a magyarországi „Dél-alföldi régió (Jász-Nagykun-Szolnok, Csongrád, Békés), a szerbia és montenegrói Vajdaság Autonóm Tartomány és romániai Arad, Temes, Hunyad, Krassó-Szörény megyéinek ifjúsági együttműködése, nemzetiséghez tartozástól függetlenül, hivatalosan angol munkanyelven. A történetisége is különbözik, hiszen egy létező eurorégió ifjúsági vonatkozásait jelenti meg. 1997-ben kezdődött hivatalos szinten az említett területek közötti együttműködés, 1999-ben döntöttek az említett tartományi és megyei elnökök a DKMT pénzalap és iroda létrehozásáról, majd 2004-ben megalakult a DKMT Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Társaság szegedi székhellyel. Az Eurorégió lakossága 6 millió fő, mely egészen más kihívásokat jelent, mint a fent említett két együttműködés esetében. Az Ifjúsági Szövetség 2002-ben jött létre célként az euroregionális együttműködésbe való bekapcsolódást tűzte ki. Három, országokénti, alszervezettel (Szeged, Újvidék, Temesvár) működik választott képviselőkkel. A folyamatos együttműködésnek, illetve Románia Európai Unió csatlakozásának elérhető közelségbe kerülésének köszönhetően az állami ifjúsági intézmények együttműködése is egyre szorosabbá vált, 2005 decemberében Vajdaság Autonóm Tartomány ifjúsági és sport titkárhelyettese (miniszterhelyettes), a Dél-alföldi RISZI irodavezetője, és Arad, Temes, Hunyad, Krassó-Szörény megyei ifjúsági hatóságainak igazgatói együttműködési megállapodást írtak alá az intézményi és az ifjúsági szervezeti kapcsolatok fejlesztéséről.” (Kátai 2006)

ELMÉLETILEG ■

- 13 A cserkészteért Alapítvány (Kecskemét), Bácsalmás-Mátételke Intézményfenntartó Társulás (Bácsalmás), Békéscsabai Keresztény Ifjúsági Egyesület (Békéscsaba), Civilek a Jövőért Alapítvány (Kiskunhalas), Dünamisz Szolgálat Alapítvány (Békés), Életfa Kulturális Alapítvány (Békéscsaba), „Élettér” Alapítvány (Bácsalmás), Forráskúti Ifjúsági Kulturális és Szabadidős Egyesület (Forráskút), Garai Ház Alapítvány (Baja), Gyulai Libertas Közhasznú Egyesület (Gyula), Holdruta – Kunfehértói Fiatalok Egyesülete (Kunfehértó), Izgó-mozgó Kőlyök Klub Egyesület (Kiskunfélegyháza), Jamboree Alapítvány (Csongrád), Kamuti Gyermekéért Alapítvány (Kamut), Kelebiai Ifjúsági Egyesület (Kelebia), Kézenfogva a jövőért Alapítvány (Szarvas), Kiskőrösi Keresztény Ifjúsági Egyesület – KKIE (Kiskőrös), Környezetünk, Természetünk Alapítvány (Madaras), Körösnagyharsányért Egyesület (Körösnagyharsány), Kulturális és Szabadidős Egyesület (Bordány), Mi egy Másért Gyulai Gyermekéért és Fiatalokért Egyesület (Gyula), MOBIL-Földeáki Fiatalok Egyesülete (Földeák), Néri Szent Fülöp-ről elnevezett Hittanya Alapítvány (Kiskunfélegyháza), Ösvény Esélynövelő Alapítvány (Füzesgyarmat), Szerikör Faluszépítő Egyesület (Ópusztaszer), Waft Alapítvány (Csengőd).
- 14 Külön köszönet Vajda Árpádnak és Vincze Józsefnek.
- 15 A kutatás ezen szakasza 2005 ősszén folyt.
- 16 Az alábbiakban annak a kötetnek az egyik írását (Murányi, 2005) foglaljuk össze, amely a Nemzeti Civil Alapprogram Civil Szolgáltató, Fejlesztő és Információs Kollégiuma által kiírt, NCA-CIV-04- kóddal jelzett felhívása alapján, a Hajdúsági Hallgatói Önkormányzatok Kulturális Egyesülete által elnyert „Civil esélyek Hajdú-Bihar Megyében” pályázat támogatása alapján készült.